

Процесуална легитимация в производството по колективни искиове в българския граждански процес

Таня Градинарова

The procedural legitimation in the class action in Bulgarian civil proceedings: With entry into force of the effective Civil Procedure Code (CPC) on 01.03.2008 a new institute has been introduced in the Bulgarian civil procedure legislation – the proceedings in the class action, which proves to be a challenge to both theory and practice concerning the effective CPC. The specifics of the proceedings in the class action are reflected also by the special procedural legitimation of the person who are empowered to submit the class action within the court. In the period after entry into force of the CPC the Bulgarian Supreme Court of Cassation ruled multiple rulings and decisions with regard to the new institutes and proceedings. The present report aims to create a discussion regarding some of the problems of the procedural legitimation in the proceedings for class action.

Key words: class action, procedural legitimation, specifics of the proceedings in the class action

ВЪВЕДЕНИЕ

1. С влизането в сила на действащия Граждански процесуален кодекс (ГПК) на 01.03.2008 г. в българското гражданско процесуално право, чрез уредбата в глава тридесет и трета, се въведе ново особено исково производство – **производство по колективни искиове**. Като институт на процесуалното право той представлява предизвикателство както за теорията, така и за съдебната практика по прилагане на ГПК.

2. В периода след влизане в сила ГПК се натрупа съдебна практика на Върховния касационен съд (ВКС), включително и по чл. 290 от него⁸⁴ по отношение на разпоредби, които въведоха нови институти и производства. Тя се прилага в съчетание с традиционни понятия за гражданското процесуално право, както и с тълкувателните актове на ВКС и на ВС, заварени при влизането в сила на ГПК⁸⁵. Настоящият доклад има за цел да постави на дискусия и коментар проблема за процесуалната легитимация в производството по колективни искиове (чл. 379⁸⁶) за целите на преценка и анализ на нейните особености.

ИЗЛОЖЕНИЕ

3. Правна уредба:

3.1. В разпоредбата на чл. 379 са уредени два вида колективни искиове: 1) **установителен**, с предмет установяване на „*увреждащото действие или бездействие, неговата противоправност и вината*“ (чл. 379, ал.2); и 2) **осъдителен**, с предмет „*преустановяване на нарушението, за поправяне последиците от нарушението на увредения колективен интерес или за*

⁸⁴ За понятието задължителна съдебна практика на ВКС в обхвата на разпоредбата на т.1 от чл. 280, ал.1 ГПК вж. т. 2 от Тълкувателно решение № 1 от 19.02.2010 г. по тълк.д.№ 1/2009 г. на Общото събрание на Гражданската и Търговска колегии на Върховния касационен съд.

⁸⁵ Съгласно т. 2 на ТР № 1/19.02.2010 г. по тълк.д. № 1/2009 г. на ВКС, ОСГТК.

⁸⁶ Текстове, които са посочени в този доклад, са от Гражданския процесуален кодекс, освен ако изрично не е цитиран друг закон.

обезщетение за вредите, причинени на този интерес“ (чл. 379, ал.3). Той се нарича в съдебната практика иск за защита на колективен интерес⁸⁷.

Въз основа на силата на пресъдено нещо на решението, с което се уважава иск от първия вид, **всяко увредено лице разполага с право да предяви самостоятелно осъдителния си иск за обезщетение на претърпените от него вреди**. Предмет на доказване по него ще бъде само вредата, конкретния ѝ размер и причинната връзка между установеното нарушение и претърпените вреди.

При иска от втория вид, ако съдът го намери за основателен, **може да присъди обезщетение за нарушения колективен интерес, а не за претърпяна лична вреда**. Обезщетението се предоставя за общо разпореждане на лицата, предявили иска или на увредените лица (аргумент чл. 387). Неговото предназначение е да служи за отстраняване последиците от нарушението или за възпрепятстване то да бъде извършено повторно, но не може да се ползва за лични нужди на увредените лица.

3.2. Когато ищците предявяват осъдителни иски за присъждане на суми, представляващи имуществени и неимуществени вреди, претърпени от всеки един от тях, **предявеният от тях иск не е колективен**. Това са иски за обезщетяване на вреди **от засегнат индивидуален техен интерес**, субективно съединени поради наличие на един или множество общи факти (чл. 215, т.2) и подлежат на разглеждане по общия исков ред⁸⁸. Диспозитивното начало като основополагащ принцип на гражданското съдопроизводство прави възможна **самостоятелната защита на потребител, който твърди, че е увреден от нарушение, в отделен исков процес**, въпреки предвиденото производство по колективни иски⁸⁹ (по аргумент от чл. 382, ал.2, т.2 и чл.383, ал.1, т.2).

3.3. Защитата на субективните права на лица, индивидуално определени или определяеми, които са увредени от дейността на конкретни стопански правни субекти при извършване на стопанската им дейност, в която както ищците, така и ответниците участват по силата на възникнали помежду им облигационни отношения, е недопустимо да бъде реализирана чрез колективен иск⁹⁰. Поради тяхната определеност и наличието на конкретни частноправни отношения, те разполагат с право на защита по общия исков ред.

3.4. Наред с общото изискване ищецът да посочи в исковата си молба обстоятелствата, на които се основава предявеният от него колективен иск (чл. 127, ал.1, т.4), законът въвежда допълнителни условия той да посочи обстоятелствата, **определящи кръга на лицата, които заедно образуват груповия процесуален субект ищец** (обстоятелствата, определящи кръга на увредените лица – чл. 380, ал.2). Липсата на тези допълнителни особени изисквания към съдържанието на исковата молба я прави **нередовна**, тъй като не са налице критериите за правилното определяне на процесуалния субект – ищеца в производството по колективни иски.

⁸⁷ Опр. №184/30.03.2009 по ч.т.д.№ 164/2009, ТК, II т.о.

⁸⁸ В този смисъл *Стамболиев, О.*, в : *Сталев, Ж., Мингова, А., Стамболиев, О., Попова, В., Иванова, Р.*, Българско гражданско процесуално право, девето преработено и допълнено издание, първо по действащия ГПК, С.: Сиела Норма, 2012, с. 773.

⁸⁹ Вж. така и Опр. № 812/5.11.2010 по ч.т.д.№658/2010, ТК, I т.о.

⁹⁰ В този смисъл Опр. № 326/27.15.2009 по ч.т.д.№ 40/2009, ТК, II т.о.

3.4. Доколкото основен правопограждащ факт при колективните искове е нарушението, те могат да бъдат предявени както на договорно, така и на извъндоговорно основание. Двата вида искове могат да бъдат предявени само при допуснатото нарушение в резултат на **отношения на равнопоставеност** между класа като основен процесуален субект – ищец и ответника, а не на субординация⁹¹. Легитимиран ответник по тези искове може да бъде и държавен орган (напр. министерство), но не и в изпълнение на своите публично-правни функции. Предмет на защита с колективен иск са **частноправни, а не публични отношения**.

4. Процесуалната теория за легитимацията при колективни искове.

В българската процесуална теория за легитимацията в особеното исково производство се поддържат **две становища** :

4.1. Легитимирани да предявят колективен иск по изрична законова разпоредба са следните категории лица: 1) няколко лица, които твърдят, че колективният им интерес е нарушен или застрашен от ответника, **без те да са формално организирани като група**; 2) **инцидентно създадена гражданска организация за защита на увредените лица**; и 3) **постоянно действаща организация** за защита на колективен интерес или на увредени лица, която има включена в предмета си на дейност защита срещу нарушения от този род⁹². След като легитимацията следва от законовата разпоредба, сме изправени пред **изрична, законоустановена процесуална легитимация** на посочените по-горе три категории лица.

4.2. С право да предявят колективен иск разполагат **„особен тип представители на лицата, засягането интереса на които е дало повод за завеждането на иска“**⁹³. Субект на процесуалното отношение е класът, колективът, „а лицата или лицето, които предявяват иска, имат ролята на **особен вид представители**“⁹⁴. Те извършват процесуални действия от името и за сметка на всички лица, които съставляват колектива в своята съвкупност.

5. Съдебната практика на ВКС

5.1. Според практиката на някои състави на ВКС, ищец по колективния иск е **класът или колективът**, които са група лица, определяеми по конкретни обективни признаци, характеризиращи класа. Принадлежността към колектива на конкретни субекти трябва да бъде определена въз основа на обективни критерии, които произтичат от особености на нарушението, осъществено в определен период от време и в определено пространство. Лицата, които предявяват иска, **са „особен вид представители на колектива (класа)“**, които извършват процесуални действия от негово име и за негова сметка. За проверка на процесуалната легитимация на засегнатите лица законът изисква ищецът да посочи критериите, по които обективно да се определи засегнатият колективен интерес⁹⁵.

5.2. В други актове се поддържа становището, че и по двата вида колективни искове – установителен и осъдителен, ищите имат качеството на **процесуални субституенти на увредените лица и увредения колектив**, а не техни „особени

⁹¹ Опр. №456/15.07.2013 по ч.гр.д.№ 4140/2013, ГК, IV г.о.

⁹² *Стамболиев, О.*, в : *Сталев, Ж., Мингова, А., Стамболиев, О., Попова, В., Иванова, Р.*, цит. курс, с. 774.

⁹³ *Чернев, С.*, Производство по колективни искове, Търговско и конкурентно право, 2008 № 2, с. 39.

⁹⁴ Пак там, с. 41.

⁹⁵ В този смисъл Опр.№ 380/03.05.2011 по ч.гр.д.№ 556/2011, ГК, IV г.о.

представители⁹⁶. Колективен иск за присъждане на обезщетение за претърпени от увредените лица вреди в резултат на нарушение на колективния интерес не е уреден. В случай, че всеки от тях самостоятелно го предяви, сме изправени пред субективно съединяване на искове (обикновено другарство). В образуваното производство няма пречка увредените лица да бъдат представлявани от пълномощници, но разглеждането на предявените искове няма да се осъществи по реда на особеното исково производство, тъй като те нямат характера на колективни.

6. От изложените становища в българската процесуална теория и възприетите разрешения в съдебната практика за легитимацията при колективни искове можем да направим следните изводи :

6.1. Процесуалната легитимация на Комисията за защита на потребителите (КЗП) и сдруженията за защита на потребителите, включени в списъка по чл. 164, ал. 1, т. 7 от Закона за защита на потребителите (ЗЗП) е **изрична, законоустановена**. Правото им на иск е признато в тяхна полза, **предвид съществуването им като юридически лица, създадени с цел да защитават интересите на определена категория лица** – тези, които имат качеството на потребители по смисъла на §13, т.1 от Допълнителните разпоредби на ЗЗП⁹⁷. От това тяхно качество произтича правният интерес, признат по силата на законовата разпоредба, на КЗП и сдруженията за защита на потребителите, да предявяват искове за преустановяване или за забрана на действия или търговски практики, които са в нарушение на колективните интереси на потребителите (чл. 186, ал.1 ЗЗП). Те подлежат на разглеждане по реда на производството по колективни искове. Надлежното предявяване на искове от КЗП по чл. 186, ал.3 ЗЗП **не е обусловено от посочване на повече от две конкретни лица, чиито права и интереси на потребители са засегнати или увредени**⁹⁸.

6.2. Процесуалната легитимация на другите две категории лица, предвидени в чл. 379, ал.2 и ал.3, произтича по силата на особените законови разпоредби на ГПК. **За проверка на тяхната процесуална легитимация, както и за определяне кръга на засегнатите лица, чието право на иск е упражнено, законът изисква ищецът да посочи критериите, по които обективно да бъде определен засегнатият колективен интерес. При първия вид колективен иск** – за установяване на нарушението, неговата противоправност и вината, с предявяването на иска ищците упражняват както своето право на иск, така и правото на иск на останалите включени в класа увредени лица. Така те съчетават както типичната, така и нетипична, законоустановена процесуална легитимация : от една страна, като непосредствено увредени от нарушението (чл. 379, ал.2), от друга страна, като процесуални субституенти (застъпници) на останалите членове на колектива, увредени от нарушението . **При втория колективен иск** - за преустановяване на нарушението, за поправяне последиците от него спрямо увредения колективен интерес или за обезщетение за вредите, причинени на този интерес, **искът се предявява от името на колектива**. Ищците общо упражняват правото на иск като форма на право на защита на колектива. Те предприемат процесуални действия и са процесуални субституенти на увредения от нарушението колектив (клас). Легитимацията им отново е **изрична, законоустановена** и произтича от особената процесуална норма на чл. 379, ал.3.

⁹⁶ Така Опр.№ 603/20.10.2011 по ч.т.д.№ 298/2011, ТК, II т.о.

⁹⁷ Вж. така Опр.№ 195/20.03.2012 по ч.т.д.№ 970/2011, ТК, II т.о.

⁹⁸ Реш. №207/24.01.2012 по т.д.№ 580/2011, ТК, , II т.о.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Критичният анализ на текстовете, посветени на легитимацията в производството по колективни иски, позволява да се направят следните изводи :

1. Процесуалната легитимация на КЗП и сдруженията за защита на потребителите, включени в списъка по чл. 164, ал. 1, т. 7 от ЗЗП е изрична, законоустановена. Надлежното предявяване на иски от тях за защита на колективен интерес **не е обусловено от посочване на повече от две конкретни лица, чиито права и интереси на потребители са засегнати или увредени.**

2. Процесуалната легитимация на лицата, които претендират да са увредени от нарушението или колективният им интерес да е увреден от него, е изрична и произтича по силата на особените процесуални разпоредби на чл. 379, ал.2 и ал.3. В производството по колективни иски те имат качеството на процесуални субституенти. **За проверка на тяхната процесуална легитимация, както и за определяне кръга на засегнатите лица, чието право на иск е упражнено, законът изисква в исковата молба да бъдат посочени критериите, по които обективно да бъде определен засегнатият колективен интерес.**

ЛИТЕРАТУРА

1. Сталев, Ж., Мингова, А., Стамболиев, О., Попова, В., Иванова, Р., Българско гражданско процесуално право, девето преработено и допълнено издание, първо по действащия ГПК, С.: Сиела Норма, 2012.
2. Чернев, С., Производство по колективни иски, Търговско и конкурентно право, 2008 № 2, 38-46.

За контакти:

доц. д-р Таня Панайотова Градинарова, Катедра "Частноправни науки", Юридически факултет, Русенски университет "Ангел Кънчев", GSM : 0898626471; e-mail: t.gradinarova@abv.bg